

Santes Creus

La llegenda de la fundació del monestir

JOAN PAPELL TARDIU

Gràcies a la documentació conservada, hom sap que el monestir cistercenc de Santa Maria de Santes Creus (Alt Camp, Tarragona) fou fundat pel noble Guillem Ramon de Montcada, dapifer, i el seus fills Guillem, Ramon i Berenguer el dia 4 de desembre de l'any 1150 ("*.. nos omnes simul in unum tradimus et donamus Deo et beate Marie, abbati quoque et conventui Grandis Silve, honorem quem habemus in Monte de Cerdanola (...) ad construendum monasterium...*"). Aquest primer assentament a Valldaura, posteriorment traslladat l'any 1168 al marge esquerre del riu Gaià en terres concedides a Valldaura l'any 1160 pels nobles Guerau Alamany, Guerau de Jorba, Guillem de Montagut i el bisbe de Barcelona Guillem de Torroja, fou l'origen del monestir de Santes Creus, avui monument nacional. La comunitat hi visqué fins a l'any 1135, quan hagué d'abandonar-lo obligada per la llei desamortitzadora de Mendizábal.

Però el llegendari de Santes Creus ens n'ofereix una altra versió, potser més romàntica però no real, ni autèntica ni verdadera, encara que sí digna de ser comentada. Aquesta fou recollida pel monjo domèstic del monestir fra Bernat Mallol en el seu *Compendium abbreviatum*, escrit en el primer quart del segle XV. Comença el relat en el capítol X, *De captione nobilis Guillelmi de Montecatbeno*, i acaba en el capítol XX, *Qualiter dictus nobilis edificavit monasterium in Valle Laurea*. Diu així:

Quan el noble Guillem de Montcada marxà de la cort del comte de Barcelona que en aquells dies era a Lleida, i se n'anava al seu castell de Montcada, passant el riu Noia, trobà, tot fent camí, Guillem de Castellvell, senyor d'aquelles terres, i el saludà. Però Guillem de Montcada ignorava la malevolència de Guillem de Castellvell vers ell, car aquest no li tornà la salutació ni li respongué, i amb violència el féu presoner i se l'endugué al castell de Rosanes on el tancà a la presó, estacant-lo al cep. Per què aquesta actitud de Guillem de Castellvell contra Guillem de Montcada? La llegenda ens ho aclareix en el capítol IX, quan diu que l'any 1149, conquistada Tortosa (1148) i Lleida, el comte de Barcelona reuní a Lleida en la seva presència els nobles i cavallers que havien participat en la conquesta. No hi assistí en Guillem de Castellvell, i Ramon Berenguer desfermà la seva ira contra el noble amb paraules dures i punyents. El

dapifer, Guillem de Montcada, intentà apaivagar la ira del comte dient-li que no devia enfurir-se contra el de Castellvell, car aquest era una mica deforme en el seu aspecte facial i per això dubtava d'aparèixer en la seva presència (*"Excellentissime princeps vestra benignitate non debet irasci contra prefatum Guillelrumum, nam ipse est aliquantulum difformis in dispositione sue faciei et ideo veretur aparere in vestra presencia"*). No és estrany, doncs, que Guillem de Castellvell li guardés rancúnia al de Montcada.

Seguint la narració de la llegenda, el capítol XI en depara una sorpresa quan fra Bernat Mallol ens diu que, en aquells dies de 1149 que passaven els fets, es donava la circumstància que governava l'arquebisbat de Tarragona un germà del noble Guillem de Castellvell, notícia que no és certa atès que era arquebisbe de Tarragona Bernat de Tort, des de 1146, sense cap vincle de parentiu amb l'agressor de Guillem de Montcada. Però el cronista diu que l'arquebisbe visità el seu germà al castell de Rosanes i quan fou allí s'assabentà que tenia pres Guillem de Montcada. El volgué visitar a la cel·la on era pres. Quan era en la seva presència, el saludà i veié com patia. El de Montcada aprofità l'ocasió per pregar que intercedís davant el seu germà perquè el deixés lliure i estalvi i l'alliberés del patiment de la càrrega del cep, car era aquest un turment més propi d'un rústec que d'un noble (*"Vellem vos rogare quatenus fratrem vestrum ut*

SANTES CREUS

Sepulcre de Ramon Alemany de Cervelló, a la galeria sud del claustre.

En les pàgines anteriors, el claustre del monestir de Santes Creus.

Per a més informació:

Oficina Comarcal de Turisme de Santes Creus
Pl. Sant Bernat, 1
43815 Santes Creus
Tel. 977 63 81 41
turisme@altcamp.cat
www.altcamp.cat

SANTES CREUS

Tomba de la família Montcada (s. XIII).

En la pàgina següent, tomba del rei Pere II, El Gran.

solvēt meā captione qua me detinet captum cum nullam cusam, quare ista captio magis es rusticorum quam nobilem). L'arquebisbe li contestà que no era potestat seva demanar-ho al seu germà, però que ell podia fer alguna cosa, encara que modestament, per alleujar el seu patiment. Agafà una petita estella del cep, l'arrencà i digué: *Ara esteu més alleujat* ("Nunc estis alleviatus"). Guillem de Montcada, amb tota la sang freda que el caracteritzava, malgrat l'ofensa rebuda, li donà les gràcies, però en el fons del seu cor nasqué un fort sentiment de venjança.

El capítol XII (*De liberatione dicti nobilis Guillelmi de Monte Catheno a carcere*) narra com Guillem de Castellvell tenia una filla anomenada Guilleuma, que desitjava casar amb Guillem de Montcada. A través d'amics comuns, féu saber al de Montcada que, si s'hi casava, l'alliberaria i ella heretaria totes les seves possessions. No cal dir que el de Montcada acceptà. Hem de dir que, en aquest punt, la llegenda presenta un anacronisme, una compressió del temps i una confusió de fets. La dona amb qui es casà Guillem

de Montcada, que per les dates (1149) havia de ser Guillem Ramon, era Beatriu de Montcada, cognom o títol que va adoptar Guillem Ramon, ara Guillem Ramon de Montcada. També Guillem de Montcada, que es casà amb Guilleuma, hauria de ser Guillem Ramon de Montcada, senyor del Bearn que morí l'any 1224 i que era fill de Guillem de Montcada i de Maria de Bearn.

La llegenda continua comprimint les èpoques i superposant els personatges i els fets. Al capítol XIII (*Qualiter dictus nobilis Guillelmus de Monte Catheno interfecit archiepiscopum Terrachone*), ens explica la mort de l'arquebisbe quan anava a Roma a una visita Ad liminis (*Cum dictus archiepiscopus citatus fuisset a domino Papa et iter suum faceret versus Romam per terminos castri de Monte Catheno*). En passar prop del castell de Montcada, assabentat aquest del pas de qui li féu befa quan era a la presó, s'enfurismà, sortí a trobar-lo i el matà, tot dient-li que es recordés de com l'havia alleujat del turment del cep i així ell, en agraïment, l'alleujaria dels treballs de la present vida (*Recordamini*

qualiter alleviastis me a captione que detinebat per vestrum fratrem. Est nunc hora quod pro retributione tanti beneficii alleviemus a laboribus presentis vite.”). Continua la llegenda dient que quan tornà al castell amb el semblant compungit, la seva dona, Guilleuma, li preguntà pel motiu d'aquella cara, i ell li contesta que havia mort l'arquebisbe de Tarragona, el seu oncle. Guilleuma s'enfurià i, prenent els fills nascuts del matrimoni, intentà llançar-se amb ells per la finestra. I ho hauria aconseguit si no li hagués impedit un criat que es trobava a la sala. Amb tot, Guillem retornà la dona al seu pare Guillem de Castellvell. Aquest passatge de la llegenda fa referència a l'assassinat de l'arquebisbe de Tarragona, Berenguer de Vilademuls, a mans de Guillem Ramon de Montcada, nét de Guillem (Ramon) de Montcada, el gran senescal, el dia 16 de gener de 1194.

L'assassinat de l'arquebisbe de Tarragona comportà l'excomunió del Papa i l'exili dels dominis del comte de Barcelona, que es refugià a Aragó. La llegenda torna a barrejar els fets reals. Sabem que l'exili de Guillem (Ramon) de Montcada, de Catalunya, no fou per la mort de l'arquebisbe, que com els historiadors han demostrat féu el seu nét (1194), sinó pels drets de les aigües que abastien Barcelona i que l'enemistaren

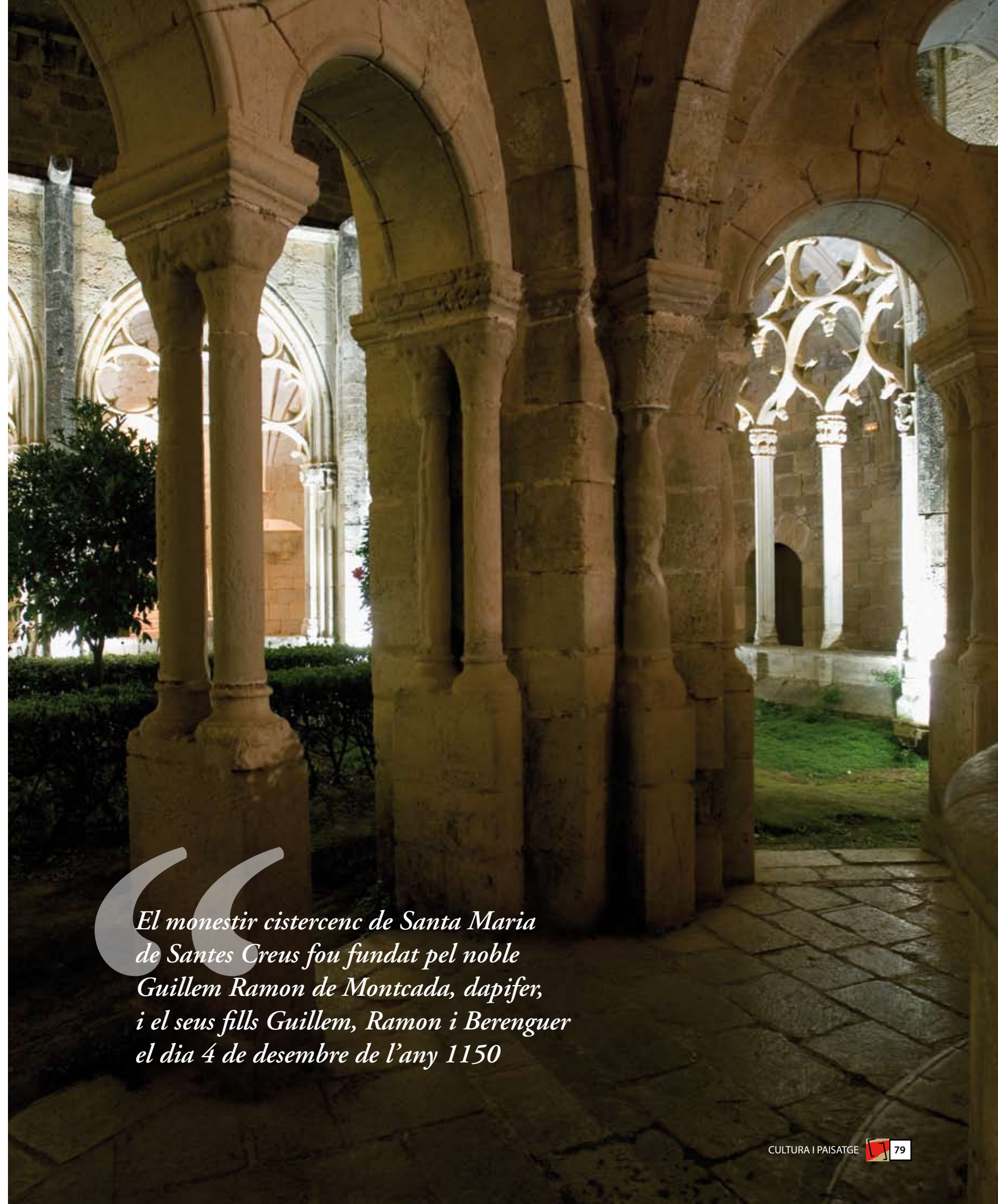
amb Ramon Berenguer IV. L'estada al regne d'Aragó en temps de Ramir I el Monjo pot ser que facilités el casament del comte de Barcelona amb Peronella, filla de Ramir. El que sí sabem és que el de Montcada recuperà els favors del comte i tornà als seus dominis. Tot se'ns relata en els capítols XIV (*De fuga dicti nobilis Guillelmi de Monte Catheno*), XV (*De morte regis Aragonum*), XVI (*De tractatu matrimonis comitis Barchinone cum Petronila, filia regis Aragonum*), XVII (*De adventu dicti nobilis Guillelmi de Monte Catheno ad comitem Barchinone*) i XVIII (*Qualiter comes Barchinone intravit Aragonum ad consumandum matrimonium*).

El perdó del comte facilità que el Papa de Roma l'absolgués de la pena del pecat de sacrilegi per la mort de l'arquebisbe de Tarragona, però aquest es mostrà dur car el pecat era molt horrible (“Sed dominus Papa non de facili ipsum absolvit eo quod scelus perpetratum erat valde orribile”), i sols el perdonà i absolgué amb la condició que en penitència edificués un monestir cistercenc i el dotés dels seus béns. Això ens ho explica fra Bernat Mallol en el següent capítol, el XX (*Qualiter dictus nobilis edificavit monasterium in Valle Laurea*).

Aquesta és la llegenda de la fundació del monestir de Santes Creus. ■

SANTES CREUS

Val la pena passejar-se pel claustre del monestir i deixar-se endur per tota la història que conté.

“El monestir cistercenc de Santa Maria de Santes Creus fou fundat pel noble Guillem Ramon de Montcada, dapifer, i el seus fills Guillem, Ramon i Berenguer el dia 4 de desembre de l'any 1150”